



KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024
ISSUE DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.4.4.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.



Crossref
Content
Registration

MUASSIS:

**TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI**

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Y. Mahmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik,
E. Mustafayev

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 24.12.2024-yilda
bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 7

Adadi: 100. Buyurtma: № 157.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

N. Salayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR

S. Samadov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘i v.v.b.

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

F. Raximov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti professor v.b., yuridik fanlar doktori

R. Kabulov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Umirzakov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar nomzodi

I. Astanov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Pulatov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori



**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Й. Махмудов, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от
29.11.2023 г. № 174625.

Журнал передан в типографию
24.12.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 7. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 157.

Лицензия типографии от
№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Н. Салаев – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

С. Самадов – врио начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – доктор юридических наук, профессор, заведующая кафедрой уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

А. Отажонов – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – доктор юридических наук, профессор, начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан

Ф. Рахимов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

К. Абдурасулова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

В. Давлятов – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент

С. Ниёзова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

Ш. Хайдаров – доктор юридических наук, и.о. профессора Ташкентского государственного юридического университета

Р. Кабулов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан

Б. Умирзаков – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент Академии МВД Республики Узбекистан

А. Баратов – кандидат юридических наук, доцент Ташкентского государственного юридического университета

И. Астанов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Б. Пулатов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

**FOUNDER
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

"The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
Y. Makhmudov, M. Sharifova,
Sh. Becnazarova, Y. Yarmolik, E. Mustafae

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 7.

Units: 100. Order: № 157.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023-y.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

N. Salayev – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

EDITOR-IN-CHIEF

S. Samadov – Acting Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal and Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law , Professor

EXECUTIVE EDITOR

A. Otajonov – Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

F. Raximov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

Q. Abdurasulova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor

S. Niyozova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Sh. Khaydarov – Acting professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Kabulov – Professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Umirzakov – Associate professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy in Law (PhD)

A. Baratov – Associate professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

I. Astanov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Pulatov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law



MUNDARIJA

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLİYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

Sobitova Umidaxon Murod qizi

FUQAROLARNING REPRODUKTIV SALOMATLIGINI MUHOFAZA QILISH USTIDAN
PROKUROR NAZORATINI TA'MINLASH MUAMMOLARI 8

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Niyozova Salomat Saparovna

JINSIY DAXLSIZLIKKA QARSHI QARATILGAN JINOYATLARDA VOYAGA
YETMAGAN JABRLANUVCHILARNING VIKTIMOLOGIK TAVSIFI18

Israilov Dilshod Shavkatovich

SOG'LIQQA QARSHI JINOYATLAR TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA TASNIFLANISHI32

Kamalova Dildora G'ayratovna, Ibroximov Saidakbar Ilxom o'g'li

JAZONI O'TASHDAN MUDDATIDAN ILGARI SHARTLI OZOD QILISH
TUSHUNCHASI VA HUQUQIY AHAMIYATI44

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

Meliyev Xudoyor Xurramovich

DAVLAT XIZMATLARI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH KORRUPSIYA VA
BYUROKRATIYAGA TA'SIRCHAN CHORA SIFATIDA57

Majidov Shahzod Abdixalil o'g'li

KORRUPSIYAGA OID HUQUQBUZARLIK HAQIDA XABAR BERGAN
SHAXSLARNING HUQUQLARINI BELGILASH ISTIQBOLLARI65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

O'ZBEK DAVLATCHILIGI TARIXIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
ETYUDLARI: AMIR TEMURNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH
SIYOSATI78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHGA QABUL QILISH JARAYONIGA
KORRUPSIYANING SALBIY TA'SIRI95

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

O'razaliyev Murod Qorayevich

OILADA ZO'RLIK ISHLATISH SABABLARI 105

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.07 – СУДЕБНОЕ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

Собитова Умидахон Мурод кизи

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ОХРАНОЙ
РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВЬЯ ГРАЖДАН 8

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Ниёзова Саломат Сапаровна

ВИКТИМОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
ПОТЕРПЕВШИХ В ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ
НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ18

Исраилов Дилшод Шавкатович

ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ
ЗДОРОВЬЯ32

Камалова Дилдора Гайратовна, Иброхимов Саидакбар Ильхом угли

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО
ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ44

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

Мелиев Худоёр Хуррамович

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ
МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ И БЮРОКРАТИИ57

Мажидов Шахзод Абдихалил угли

ПЕРСПЕКТИВЫ УСТАНОВЛЕНИЯ ПРАВ ЛИЦ, СООБЩИВШИХ
О КОРРУПЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ65

Облакулов Давлат Олтинбоевич

ЭТЮДЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В ИСТОРИИ УЗБЕКСКОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОСТИ: АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ПОЛИТИКА
АМИРА ТЕМУРА78

Юсупов Нодирбек Абдужалилович

НЕГАТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ НА ПРОЦЕСС ПРИЁМА
НА РАБОТУ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН95

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

Уразалиев Мурод Кораевич

ПРИЧИНЫ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ 105



CONTENTS

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

Sobitova Umidakhon Murod kizi

PROBLEMS OF ENSURING PUBLIC PROSECUTOR'S SUPERVISION OVER
THE PROTECTION OF REPRODUCTIVE HEALTH OF CITIZENS 8

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Niyozova Salomat Saparovna

VICTIMOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MINOR VICTIMS IN CRIMES
AGAINST SEXUAL INTEGRITY 18

Israilov Dilshod Shavkatovich

CONCEPT, ESSENCE AND CLASSIFICATION OF CRIMES AGAINST HEALTH 32

Kamalova Dildora Gayratovna, Ibrokhimov Saidakbar Ilkhom ugli

CONCEPT AND LEGAL SIGNIFICANCE OF PAROLE 44

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

Meliyev Khudoyor Khurramovich

DEVELOPMENT OF THE PUBLIC SERVICES SYSTEM AS AN EFFECTIVE
MEASURE TO CORRUPTION AND BUREAUCRACY 57

Majidov Shahzod Abdikhalil ugli

PROSPECTS FOR ESTABLISHING THE RIGHTS OF PERSONS WHO HAVE
REPORTED CORRUPTION OFFENSES 65

Oblakulov Davlat Oltinboyevich

ANTI-CORRUPTION STUDIES IN THE HISTORY OF UZBEK STATEHOOD:
AMIR TEMUR'S ANTI-CORRUPTION POLICY 78

Yusupov Nodirbek Abdujalilovich

THE NEGATIVE IMPACT OF CORRUPTION IN THE RECRUITMENT
PROCESS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 95

12.00.15 – CRIMINOLOGY

Urazaliev Murod Korayevich

CAUSES OF DOMESTIC VIOLENCE 105

Kelib tushgan / Получено / Received: 11.10.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 28.11.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2024

DOI: 10.51788/tsul.ccj.4.4./JVLG5511

UDC: 343.352.93(045)(575.1)

O‘ZBEK DAVLATCHILIGI TARIXIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH ETYUDLARI: AMIR TEMURNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH SIYOSATI

Oblakulov Davlat Oltinboyevich,
O‘zbekiston Respublikasi Huquqni
muhofaza qilish akademiyasi
o‘qituvchisi, mustaqil izlanuvchi
ORCID: 0009-0008-3047-9995
e-mail: davlatkinglaw7777@gmail.com

Annotatsiya. Tarixiy manbalarni o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, korrupsiya tarixi aslida davlatchilik tarixidan kam emas, bundan tashqari, u har qanday davlatda mavjud bo‘lgan. Mamlakatimizda korrupsiya qarshi kurash XXI asrga kelib O‘zbekistonda davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Shu bilan bir qatorda, o‘zbek davlatchiligi tarixida korrupsiyaga qarshi kurash deyarli o‘rganilmagan bo‘lsa ham, korrupsiyaviy jinoyatlarning alohida turlari darajasida javobgarliklar belgilangan. Jumladan, qadimgi Turon, Turkiston, Movarounnahrda yozilgan huquqiy asarlar va ular asosida tuzilgan hujjatlarda bir qancha huquqbuzarliklar singari poraxo‘rlik qattiq qoralangan va bunday xatti-harakatlar sodir qilgan shaxslarga nisbatan qattiq jazo choralari qo‘llash belgilangan. Mazkur maqolada Amir Temurning korrupsiya va poraxo‘rlikka qarshi kurashish siyosati yoritilgan. Bu borada “Temur tuzuklari” bilan bir qatorda Sharafiddin Ali Yazdiy, Nizomiddin Shomiy, Ibn Arabshoh, Abdurazzoq Samarqandiy, Davlatshoh Samarqandiy, zamonaviy olimlardan fransuz temurshunosi professor L. Keren, akademiklar Bo‘riboy Ahmedov, Ibrohim Mo‘minov, Akmal Saidov, Azamat Ziyo, O‘zbekiston Respublikasi fan arboblari, professorlar Temur Shirinov, Halim Boboyev, professor Shohistaxon O‘ljayeva va boshqa olimlarning temuriylar tarixiga yoki mavzuni ochib berishga xizmat qiladigan asarlari, ilmiy tadqiqot ishlari o‘rganilib, Amir Temurning davlatda korrupsiyaga qarshi kurashishda olib borgan huquqiy tadbirlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: “Temur tuzuklari”, tuzuk, to‘ra, arzbegi, qozi, qozi askar, devonbegi, korrupsiya, poraxo‘rlik, mansabni suiiste‘mol qilish, talon-toroj, jazo

ЭТЮДЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В ИСТОРИИ УЗБЕКСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ: АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ПОЛИТИКА АМИРА ТЕМУРА

Облакулов Давлат Олтинбоевич,
самостоятельный соискатель, преподаватель
Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Аннотация. Изучение исторических источников показывает, что появление такого явления, как коррупция, совпадает с периодом становления государственности, к тому же она существовала в любом государстве. К XXI веку борьба с коррупцией в нашей стране поднялась до уровня государственной политики. Вместе с тем борьба с коррупцией в истории узбекской государственности почти не изучена, но известно, что существовала ответственность на уровне отдельных видов коррупционных преступлений. Например, в юридических трудах, написанных в древнем Туране, Мавераннахре, Туркестанском крае, и составленных на их основе документах, взяточничество, как и другие правонарушения, решительно осуждается и предписываются строгие наказания для тех, кто совершает подобные деяния. В статье освещается политика Амира Темура по борьбе с коррупцией и взяточничеством. Наряду с «Уложениями Темура», были изучены труды и научно-исследовательские работы учёных, посвящённые истории Темуридов или раскрывающие изучаемую тему: Шарафиддина Али Язди, Низамиддина Шами, Ибн Арабшаха, Абдураззака Самарканди, Давлетшаха Самарканди; современных учёных – французского темуроведа, профессора Л. Керена; академиков Борибая Ахмедова, Ибрагима Муминова, Акмаля Саидова, Азамата Зия, деятелей науки Республики Узбекистан, профессоров Темура Ширинова, Халима Бобоева, Шахистахон Ульжаевой и др., также проанализированы правовые меры, предпринятые Амиром Темуром в борьбе с коррупцией.

Ключевые слова: «Уложения Темура», уложение, чиновник, арзбеги, казий, казий-аскар, девонбеги, коррупция, взяточничество, злоупотребление служебным положением, хищение, наказание.

ANTI-CORRUPTION STUDIES IN THE HISTORY OF UZBEK STATEHOOD: AMIR TEMUR'S ANTI-CORRUPTION POLICY

Oblakulov Davlat Oltinboyevich,
Lecturer of the Law Enforcement
Academy of the Republic of Uzbekistan,
Independent researcher

Abstract. The study of historical sources shows that the history of corruption is in fact no less than the history of statehood; moreover, it existed in any state. The fight against corruption in our country has risen to the level of state policy in Uzbekistan by the 21st

century. At the same time, although the fight against corruption has been practically unstudied in the history of Uzbek statehood, liability has been established at the level of individual types of corruption crimes. In particular, legal works written in ancient Turan, Turkestan, and Mawarannahr, as well as documents based on them, strongly condemned bribery, as well as a number of offenses, and imposed severe punishments on individuals who committed such actions. This article highlights Amir Timur's policy in combating corruption and bribery. In this regard, alongside "Temur tuzuklari (the Code of Temur)," the works of Sharafuddin Ali Yazdi, Nizamiddin Shami, Ibn Arabshah, Abdurazzaq Samarqandi, and Davlatshah Samarqandi were studied, as well as the works of the French Timurid scholar Professor L.Keren, Academicians Buriboy Akhmedov, Ibragim Muminov, Akmal Saidov, and Azamat Ziyov, scholars of the Republic of Uzbekistan professors Temur Shirinov, Halim Boboyev, and Professor Shohistakhon Uljaeva, and other scholars contributing to the exploration of Timurid history. Additionally, works exploring the topic, scientific research papers, and Amir Timur's legal activities in combating corruption in the state were analyzed.

Keywords: "The Code of Temur", regulation, tora, arzbegi, judge, military judge, devonbegi, corruption, bribery, abuse of office, plunder, punishment

Kirish

O'zbekiston fan arbobi, tarix fanlari doktori, professor Temur Shirinovning "Tariximiz etyudlari" nomli kitobi nomida "etyud" so'zi qo'llangan, odatda tarixda etyud bo'lmaydi, lavhalar bo'ladi. Biroq taniqli professor Temur Shirinov "etyud" so'zini tarixga oid ishlarda qo'llash mumkinligini izohli lug'atlar orqali isbotlagan [34, 4-b.].

Ma'lumki, korrupsiya har qanday davlatning siyosiy tuzilishi, iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanish darajasidan qat'i nazar butun dunyoda global muammo hisoblanib, unga qarshi kurashish dunyo davlatlari uchun dolzarb, ayni vaqtda, ustuvor vazifa hisoblanadi. Zero, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'biri bilan aytganda, "korrupsiyaga qarshi kurashish har bir sof vijdonli insonning, demokratik jamiyat va davlatning muqaddas burchidir" [1].

Bashariyat tarixiga nazar solinsa, korrupsiya illati hatto eng qudratli va eng kuchli davlatlarni ham jar yoqasiga olib kelganiga va to'liq parokanda qilganiga amin bo'lish mumkin [1]. Haqiqatan, ilmiy tadqiqot ishlari va tarixiy manbalarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, korrupsiya tarixi aslida davlatchilik tarixidan kam emas, bundan tashqari, u har qanday davlatda mavjud bo'lgan. Xususan, qadimgi davrlarda mansabdorlik jinoyatlari – mansabni suiiste'mol qilish, poraxo'rlik uchun ham jazo borligi haqida ma'lumotlar bor. Masalan, yangi podsholik davrida Misrda Xoremxeb (mil. avv. 1342–1338-yillar) bir necha ma'muriy reformalar o'tkazganligi, jumladan, soliq sistemasini qayta tuzgan hamda askarlarning talovchiligiga va amaldorlarning poraxo'rlikiga qarshi tadbirlar ko'rganligi, qadimgi fors shohi Kambiz davrida (mil. avv. 529–523-yillar) umrbod lavozimga tayinlangan (ba'zan otadan o'g'ilga meros bo'lib o'tgan) sudyalarning jinoyat qilib qo'ysa yoki poraxo'rlikda ayblansa, ularni o'rnidan



olib tashlab, ularga nisbatan shafqatsiz jazo choralari qo'llagani haqida Gerodotning hikoyalarida va manbalarda keltiriladi [55]. Qadimgi Afina sudida sud qilinadigan hech bir fuqaro uning ishi qaysi dikasteriyada ko'rilishini bilmagan. Buni u sud bo'ladigan kuni yoki undan bir kun oldin bilgan xolos. Da'vogar pora berolmasligi uchun shunday qoida joriy qilingan [2].

Davlat xizmati tizimidagi korrupsiya haqidagi birinchi bitiklar Bobil arxivlaridan topilgan. O'sha paytdagi shahar-davlatlardan biri Lagashda mansabdor va sudyalarning o'z vazifalarini suiiste'mol qilishining oldini olish maqsadida davlat boshqaruvi isloh qilinadi. Bobilning podsho Xammurapi davrida (mil. avv. 1792–1750) qabul qilingan Xammurapi qonunlarida sudyalarning javobgarligi (5-modda) masalasi ko'rsatilgan [3]. Shuningdek, pora olish va berish qadimgi Rimda amal qilgan XII jadval qonunlarida tilga olingan. Mazkur qonunlarga ko'ra, sudyalarning poraxo'rliqi uchun o'lim jazosi qo'llangan. Shu bilan bir qatorda, Rim huquqida "korrupsiya" atamasi huquqiy shaklga ega bo'ldi. "corrumpire" so'zi sindirish, buzish, zarar yetkazish, soxtalashtirish, sotib olish ma'nolarini bildirib, muayyan qonunga xilof harakatni anglatgan [4].

Korrupsiya muhokama qilingan dastlabki asar – Maurya imperiyasi (mil. avv. IV–II asrlar) asoschisi Chandraguptaning maslahatchisi Kautila tomonidan yozilgan "Arthashastra" yetib kelgan. Qayd qilish lozimki, korrupsiya hodisasi kishilik jamiyatidagi o'zgarishlarga bog'liq holda o'zgarib, mukammallashib, shaklan o'zgarib borgan. Biroq bu korrupsiya hamma joyda bir xil degan ma'noni anglatmaydi. Korrupsiyaning vujudga kelishi sabablari har bir mamlakatlarda turlicha bo'lib, tarixiy bosqich va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot darajasi bilan belgilanadi. Shu bois korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashishda uni tarixiy-huquqiy jihatdan o'rganish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

G.V.F. Gegel "Fanning nazariy tomonini tushunish uchun uning tarixini yaxshi bilish kerak", – deb yozgan edi [5]. Darhaqiqat, korrupsiya muammosini tarixiy-huquqiy jihatdan o'rganish ham uning mohiyatini anglash va unga qarshi kurashda alohida dolzarblik kasb etadi.

Aytish lozimki, Temuriylar davrida ham biz bugungi kunda "korrupsiya" va "poraxo'rlik" deb ataydigan illatning har qanday ko'rinishlari qoralanib, unga qarshi kurashilgan va uning uchun javobgarlik belgilangan.

Material va metodlar

Tadqiqot obyekti Amir Temurning markazlashgan davlatida korrupsiya va poraxo'rlikka qarshi kurashish siyosatini yoritishga qaratilgan ijtimoiy munosabatlar hisoblanib, tadqiqot mavzusini yoritishda tasniflash va tarixiy-qiyosiy usullardan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari

"Tarixda o'tgan buyuk shaxslar haqida biron so'z aytish, kattami-kichikmi ilmiy yoki adabiy asar yozish o'ta mushkul", – deb yozadi akademik B. Ahmedov [6, 4-b.]. Darhaqiqat bugungi kunda Amir Temur hayoti va temuriylar davriga oid juda ko'plab tarixiy-huquqiy asarlar yozilgan hamda ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan. Biz esa aynan Amir Temurning bugungi kunda "korrupsiya" va "poraxo'rlik" deb ataluvchi

illatga qarshi kurashda qanday siyosat yuritganligini yoritishga harakat qildik. Quyida bu tarixiy-huquqiy adabiyotlarni o'rganish orqali yoritib berilgan.

XIV asrda vujudga kelgan Temur davlatida adolat va qonun ustuvorligi hukm surgan. Qariyb 150 yil davom etgan mo'g'ul istibdodidan so'ng Turonda mustaqil davlat yaratishga erishgan Temur tez orada bu davlatda adolatli, mukammal qonun-qoidalar joriy qilib, markazlashgan saltanatni ma'muriy, harbiy va mahkama tizimlarini yaratish orqali boshqargan. "Temur tuzuklari"da ham davlat ishlari qonun-qoidalariga asoslangan holda to'ra va tuzukka tayanib boshqarilgani qayd qilingan [7, 74-b.].

Amir Temur davlatida qonun barchaga: vazirlar, amirlar, hokimlar, shahzodalar va raiyat uchun barobar bo'lgan. Amir Temur sodir etilgan barcha jinoyatchilarni, hattoki jinoyatga qo'l urgan qarindosh-urug'lari va farzandlarini ham xolis turib, jazolashni talab qilgan. Akademik I. Mo'minovning qayd qilishicha, Temur yozishmalariga muvofiq, vaqti-vaqti bilan so'roqpursish, reviziya va tekshirish-taftish, tergov o'tkazilib turgan. O'z amalini suiiste'mol qilish, poraxo'rlik kabilar og'ir gunoh hisoblanib, qattiq jazolangan [8, 443-444-b.; 9, 25-b.].

Tarixchi A.J. Badirov ham mazkur masala yuzasidan to'xtalib, Amir Temur davlatida amaldorlar ishini tartibga solish maqsadida vaqti-vaqti bilan so'roq, tekshirish, taftish, tergov o'tkazib turilganini, amalni suiiste'mol qilish, poraxo'rlikka yo'l qo'ygan kishilar qattiq jazolanganini bildiradi [10, 67-68-b.]. Xuddi shunga o'xshash fikrlarni professor Ziyodulla Muqimovning ishlarida ham ko'rish mumkin [11, 215-216-b.; 12, 92-b.].

Amir Temur raiyat (oddiy xalq) hol-ahvolidan doim ogoh bo'lgan, ularning ulug'-u kichiklarini o'zlariga munosib o'rinda ko'rgan, har shahar va qishloqning urf-odatiga, qonun-qoidalariga hurmat bilan qaragan, ulardan xabardor bo'lish uchun tarixchi-xabarchilarni yozma ravishda turli xalqlar hayotidan xabardor qilib turishlarini talab qilgan, hokimlar, sipohlar tomonidan raiyatga jabr-u sitam yetkazilgan bo'lsa, ularni adolat, insof yuzasidan jazolagan, – deydi O'zbekiston Respublikasi fan arbobi, professor H. Boboyev [13, 39-, 44-b.].

Qayd qilish lozimki, Amir Temur korrupsiyaga qarshi kurashishda o'ziga xos tadbirlar ishlab chiqqan [14, 65-77-b.; 15, 23-b.]. Xususan, temuriylar tarixiga oid manbalar va ilmiy tadqiqot ishlarini o'rganish jarayonida aniqlanishicha, u jarchilar¹ vositasida shaharda adolat o'rnatadigani elga ma'lum qilgan. Amir Temur safardaligidan foydalanib, o'z shaxsiy manfaatlarini o'ylab ish tutgan, davlat mulkini talon-toraj qilgan amaldorlar mansabi, mol-u dunyosi va saroy ahli bilan qarindoshligidan qat'i nazar so'roq qilinib, hibsga olingan va qattiq jazolangan. Hatto bosh vazir ham o'z vazifasini sovuqqonlik bilan ado etib, talon-torajlikka yo'l qo'yganligi uchun xalq ko'z o'ngida jinoiy javobgarlikka tortilib, unga nisbatan o'lim jazosi qo'llangan. Shu bilan bir qatorda, davlat mablag'ini va davlatga tegishli otlarni talon-toraj qilgan qator yuqori martabali amaldorlar, firibgar va muttahamlar ham jinoiy javobgarlikka tortilib, ularga nisbatan jinoiy jazo tayinlangan. Shuningdek, soliq yig'ish vaqtida qonunga xilof ish qilgan bir necha zakotchi, molini ortiq bahoda

¹ Jarchi – odamlar ko'p to'planadigan joylarda baland ovoz bilan rasmiy e'lonlarni eshittirib turuvchi kishi, podshohning farmonlari va buyruqlarini aholiga yetkazib turuvchi mansabdor shaxs.



pullagan kosiblar ham tegishli tartibda javobgarlikka tortilgan. Ayni vaqtda Amir Temur qonuniy ishlagan hunarmand-savdogarlarni himoya qilgan [6, 561-b.; 16, 16-b.; 17, 84-, 99-b.; 18, 205-b.; 19, 10-, 365-b.; 20, 167-b.; 21, 142-, 152-b.; 22, 392-b.; 23, 91-b. 24, 277-b.; 25, 186-, 289-290-b.; 26, 28-b.; 27, 122-, 115-b.; 28, 153-155-b.; 29, 241-b.]. Bundan anglash mumkinki, Amir Temur jinoyatga qo'l urgan har qanday kishini jazosiz qoldirmagan va aybsiz kishini himoya qilib, uni jazolashga yo'l qo'ymagan.

Yuqoridagi misollarni biz ispan elchisi Rui Gonsales de Klavixoning "Kundalik" idagi [30, 288-313-b.] qaydlarda ham ko'rishimiz mumkin. Xususan, Klavixo Amir Temur Samarqand saltanatida boshliq hisoblangan dina, ya'ni dorug'a², ya'ni bosh vazirni Temur safardaligida uning ishonchidan foydalanib, o'z lavozimini suiiste'mol qilganligi uchun (masjid qurishda talon-torojlikka yo'l qo'ygan, mansabiga sovuqqonlik bilan qaragan) mol-mulki musodara qilinib unga nisbatan o'lim jazosi qo'llanganini qayd qiladi [31, 126-, 127-b.; 32, 174-175-b.].

Bundan tashqari, Klavixo kundaligida dorug'aning gunohini to'rt yuz kumush tanga evaziga kechishni so'ragan podshoh a'yonlaridan biri ham o'lim jazosiga hukm qilingani keltiriladi [31, 127-b.; 32, 174-, 175-b.]. Shuningdek, Temur uzoq safarga jo'nashdan oldin uch ming otni ishonib topshirib ketgan, ammo qaytgach saltanat mulkining bir donasini ham qoldirmagan, tugal saqlay olmagan yana bir nufuzli shaxs, shuningdek, shu kabi jinoyatlar va boshqa turli-tuman kirdikorlarga qo'l urganlar ham javobgarlikka tortilganini Klavixo ma'lum qiladi [31, 127-b.; 32, 175-, 53, 132-b.]. Amir Temurning adolatpeshaligi, saltanat va xalq mulkiga ko'z olaytirgan o'g'rilikda ayblangan bosh vazir va otlarni o'zlashtirgan otxona boshlig'iga nisbatan shafqatsiz jazo chorasi qo'llagani haqida boshqa mualliflar ham qayd etib o'tgan [33]. Xususan, angliyalik yozuvchi Hilda Hukhem o'zining Amir Temurga bag'ishlangan "Yetti iqlim sultoni" qissasida yozishicha, Temur harbiy yurishdan keyin Samarqandga qaytib kelgach, egallab turgan vazifasini suiiste'mol qilgani uchun shahar hokimini jazoga hukm qilgan hamda hokimlik davrida to'plangan boyliklarini saltanat xazinasiga o'tkazgan [34, 286-b.].

Demak, Temur davlatda qilmishida jinoyat tarkibining mavjudligi aniqlangan har bir shaxs javobgarlikka tortilishi shartligini, ya'ni javobgarlik muqarrarligi prinsipini joriy qilgan. Davlatda sudlarning odil sudlovni amalga oshirish borasidagi faoliyatiga biron-bir tarzda aralashishga yo'l qo'yilmagan va bunday aralashuv qonunga muvofiq javobgarlikka sabab bo'lgan, xususan, Klavixo kundaligidan pora taklif qilgan shaxs ham tegishli tartibda jinoiy javobgarlikka tortilganligini ko'rish mumkin.

Amir Temur davlatida ishlab chiqarish va savdo munosabatlaridagi ijtimoiy adolat masalasi muhim hisoblanganini ham eslatib o'tish joiz. Yaratilgan shart-sharoitga, mavjud tartiblarga rioya qilmay tekin daromad ketidan quvganlar jazoga tortilishi hech gap emasdi [35, 211-b.].

Chunonchi, Klavixo guvohlik berishicha, navbatdagi harbiy yurishdan qaytgach Amir Temur o'zi yo'qligida shaharda ahvol qanday bo'lganini tekshirgan. Shunda

² Dorug'a – shahar yoki viloyat hokimi, soqchilar boshlig'i.

Temur yo'qligida go'sht narxini oshirib sotgan qassoblar, shuningdek, mollarga ortiqcha narx qo'yib sotishda ayblangan kavushdo'z javobgarlikka tortilib jazolangan [31, 127-b.; 32, 175-b.; 36, 14-16-b.]. Bundan qonun talablarini buzib noqonuniy boylik orttirish payida bo'lganlar javobgarlikka tortilgan degan xulosa qilish mumkin.

Bu borada Ibn Arabshoh "Amir Temur davrida xalq manfaatlarini ko'zlab bozor, narx-navoni maxsus tekshiruvchilar bo'lib, ular vazirlar (tosh-tarozi), narx-navo to'g'risida unga (Temurga) zikr qilib, manzil-u shaharlarni tavsiflardilar", – deb qayd qiladi [37, 71-b.].

Ayni vaqtda Temur savdogarlarni himoya qilgan va davlatning rivojida savdoning ahamiyati juda kuchli ekanligini juda yaxshi tushungan hamda savdo-sotiqqa katta e'tibor bergan. Zero, u: "Dunyo savdo ahli ila oboddir", – degan [38].

Bu borada Klavixo Samarqandda kecha-yu kunduz savdo-sotiq uzluksiz davom etadi deb qayd qilgan [32, 200-b.]. Shuningdek, "Temur tuzuklari"da: "Azmi qat'iy, tadbirkor, hushyor, mard shijoatli bir kishi mingta tadbirsiz, loqayd kishidan yaxshiroqdir", – deyilganligi ham fikrimizni tasdiqlaydi [7, 14-b.].

Qayd etib o'tganimizdek, Temur davlatida qonun barcha uchun teng bo'lgan, mansabni suiiste'mol qilish Temur avlodlariga taalluqli bo'lgan vaqtda ham, ular tegishli jazolarini olganlarini, chunonchi, uning o'g'li Mironshoh Mirzo, nevarasi amirzoda Pirmuhammadlar mansabiga sovuqqonlik bilan qaraganliklari uchun devoni mulozimda qattiq so'roq qilinib, aybi aniqlangach, egallab turgan mansabidan olib tashlagani, bu haqda shaxsan Amir Temurning o'zi farmon berganini Sharafiddin Ali Yazdiy, Davlatshoh Samarqandiy asarlari va boshqa manbalar tasdiqlaydi [39, 56-b.; 40, 181-b.; 18, 194-b.; 41, 129-b.; 23, 91-b.; 25, 221-222-b.; 38, 443-444-b.; 42, 143-144-b.; 43, 88-89-b.; 44, 17-18-b.]. Bu esa qonun barcha uchun tengligi, jinoyat sodir etgan har qanday shaxs qonun oldida javobgar bo'lishi mumkinligini anglatadi.

Temur davlatning obro'si, sharafi, manfaati sohasida g'oyat qattiqqo'l edi: u bunday paytlarda o'zini ham, o'g'il va nevaralarini ham, qarindosh-urug'larini ham harbiy boshliqlarni ham ayamas edi. U o'z davlat ishlarida g'oyat mustahkam, tebranmas, barqaror turardi [45, 434-435-b.; 35, 25-b.].

Yuqoridagilarga ko'ra, Amir Temurning davlat hokimiyati bosh qoidasi "Kuch adolatda" barchaning qonun oldida tengligi prinsipiga asoslanganini ko'rish mumkin. Qayd etish lozimki, ayni paytda Sohibqironning o'zi ham qonunlarga qattiq amal qilgan. Bu haqda Amir Temur: "Men o'zimga adolatli va rahmdil to'rt vazirni tanladim deyiladi. Ulardan ikkisi Mahmud Shahob Xurosoniy va Nosiriddin Mahmud al-Oromiy edi. Bu ikki vaziringa doimo meni kuzatib turishlarini va agar men adolatsizlik qiladurg'on bo'lsam, darhol meni to'xtatishlarini, kimningdir yolg'on so'zlariga inonsam yoki begona kimsa mulkiga xiyonat qiladurg'on bo'lsam, darhol meni ogohlantirishlarini ta'kidlab qo'ydim", – deb aytgan [46].

Amir Temur yana shunday deydi: "Men o'z saltanatim mangu barqaror qolishi uchun adolatni bir qo'limga va insofni yana bir qo'limga oldim. Bu ikki chiroq shu'lasidan saltanatim sulolasi chirog'ini yondirdim. Ularga (vazirlarga) aytdimki, menga adolatli so'zdan o'zgasini aytmanglar, yomon bo'lmanglar, yomonlikni yaxshilik



bilan uzatinglar, odamlarning ahvolini tekshirib turinglar va kishi molidan tama qilmanglar, rost so'zlanglar, yolg'on demanglar" [45, 23-b].

Davlat xizmati haqida gap ketganda, aytish mumkinki, Amir Temur vazir lavozimiga adolatli, oqil, halol, bilimli, fozil odamlarni munosib deb bilgan hamda u vazirlarni tanlashda to'rt sifatga e'tibor qaratib, vazirlar ushbu to'rt sifatga ega kishilardan bo'lishlari lozim deb hisoblagan, jumladan, birinchisi – asillik, toza nasllilik, ikkinchisi – aql-farosatlilik, uchinchi – sipoh-u raiyat ahvolidan xabardorlik, ularga nisbatan xushmuomalada bo'lishlik, to'rtinchisi – sabr-chidamlilik va tinchliksevarlik [7, 106–107-b.].

"Tuzuklar"da "Kamolotga erishgan vazir ulkim, davlat muomalalarini tartibga keltirib, mulkiy va moliyaviy ishlarni to'g'rilik bilan, asli tozaligini ko'rsatib, ajoyib tarzda boshqaradi", – deyiladi [7, 107-b.]

Amir Temur davlatni yetti vazir yordamida boshqargan. Vazirlar devonbegiga bo'ysunganlar va ular devonbegiga o'ziga xos ravishda hisobot berib turganlar. Bu oliy tashkilot Oliy devon³ deyilgan. Unga devonbegi boshchilik qilgan. Devonbegi ba'zan Vaziri A'zam deb atalgan hamda u vazirlar faoliyatiga, ish yuritishiga adolat va talabchanlik bilan qaragan. Ayniqsa, moliya vazirlari nihoyatda pok va adolatli bo'lishi talab qilingan.

Sohibqiron moliya vazirining ustomonliklarini juda chuqur va aniq bilgan, ularga qilmishlariga yarasha iqtisodiy jazo belgilagan [47, 80-b.].

Xususan, "Temur tuzuklari"da "Sarf-xarajatlar ila shug'ullanuvchi, mamlakat xazinachilari bo'lmish moliya vazirlari, moliya ishlarida xiyonat qilib, (boyliklarning bir qismini) o'zlashtirib olg'on bo'lsalar, (tekshirib ko'rilsin). Agar o'zlashtirib olg'on mablag'i o'ziga tegishli ulufa miqdoriga teng bo'lsa, mazkur mablag' unga sovg'a-in'om o'rnida berilsin. Agar o'zlashtirib olg'on mablag'i maoshidan ikki barobar ortiq bo'lsa, ortig'i oladig'on maoshidan ushlab qolinsin. Agar maoshidin uch barobar ko'p mablag' olg'on bo'lsa, hammasi (o'zlashtirgan pullari) saltanat xazinasiga tortiq sifatida olinsin", – deyiladi. "Temur tuzuklari"dan anglashiladiki, moliya vazirlari suiiste'mol qilish faktlari avvalo har tomonlama tekshirilib, aybi isbotlangandan so'ng ularga nisbatan tegishli choralar ko'rilgan. Ya'ni shaxs qonunda belgilangan tartibda aybi isbotlangan ijtimoiy xavfli qilmishlari uchungina javobgar bo'lgan. Shu bilan bir qatorda, aybi isbotlanmagan, yolg'on xabar, tuhmat yoxud g'iybat asosida biror shaxs javobgarlikka tortilishiga yo'l qo'yilmagan.

Ayni vaqtda "Temur tuzuklari"da "Qaysi vazir soflik, to'g'rilik bilan ishga kirishib, davlatni moliya-mulkiga ishlarini diyonat, savob bilan, nafs buzuvchi qilmay, omonatga xiyonat etmay bajarar ekan, unday vazirni eng oliy martabalarga yetkazsinlar. Qaysi vazir buzuvchi qilib, yomonlik yo'li bilan mamlakat ishlarini yurgizar ekan, ko'p o'tmay unday saltanatda xayr-u barakot ko'tariladi", – deyiladi [7, 108-b.].

"Temur tuzuklari"da keltirilishicha, "qishloq jamoa oqsoqoli va shahar hukmdorlaridan biri kichikroq darajadagi odamga zulm qilsalar, o'sha zulmga yarasha, har kimning ko'tarishicha jarima solsinlar. Agar dorug'alar va hokimlar xalqqa

³ Devon – oliy amaldorlar majlisi, davlat yoki vazirlik mahkamasi idorasi. Davlat bosh idorasi kotibi ham devon deb atalgan. Devoni oliy – oliy devon, devonlar boshlig'i, bosh devon.

jabr-zulm etib, ularni xarob qilgan bo'lsalar, ishlariga loyiq jazo berilsin. Agar biror kimsaning gunohi isbotlangandan keyin undan jarima olsalar, boshqa yana darra bilan urilmasinlar. Agar darra urish bilan jazolansalar, undan jarima olmasinlar" [2, 106-b.].

Bundan shunday xulosa qilish mumkinki, Amir Temur raiyatni himoya qilishni qonun bilan mustahkamlagan, agarda dorug'alar va hokimlar xalqqa zulm qilgan bo'lsa, qilgan ishlariga loyiq jazo berilgan. Ayni vaqtda mansabdorlar tomonidan sodir etilgan ma'muriy yoki jinoiy huquqbuzarlikka jazo tayinlash alohida nazoratga olingan.

Amir Temur davlatida sud-huquq tizimi ixtisoslashgan bo'lib, qozilik mansabi saltanatdagi eng nufuzli va mas'uliyatli vazifalardan biri hisoblangan. "Temur tuzuklari"da lashkarlar uchun maxsus qozi raiyat uchun alohida qozi tayinlagani keltiriladi [7, 80-b.]. Mazkur davrda davlatda sudlar ixtisoslashgan bo'lib, ularning uch xil turi mavjud edi.

Birinchisi, lashkar qozisi. Bu qozilik harbiylar masalalarga oid jinoyat va nizoli masalalarni ko'rgan.

Ikkinchisi, shariat qozisi, u shariat bilan bog'liq jinoyat va nizolarni ko'rib chiqqan.

Uchinchi qozilik dunyoviy-fuqarolik va davlatga tegishli bo'lgan masalalarni, masalan, o'g'rilik, moliyaviy va ma'muriy sohalarga oid ishlarini ko'rgan [27, 146-b.].

Qayd etganimizdek, sudlov ishlari qozilar tomonidan amalga oshirilib, sud tizimi shariat, fuqarolik, harbiy sudlarga bo'lingan. Harbiylar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar qozi askar deb atalgan harbiy sud tomonidan ko'rilgan. Aybdor harbiylarning ishlarini ko'rish taniqli va ilm-ma'rifatli beklar, amirlardan iborat harbiy kengash zimmasida bo'lgan [48, 15-b.]. Urf-odat ishlarini esa ahdos qozisi ko'rib chiqqan.

Butun davlat bo'yicha odil sudlov holatiga qozikalon (oliy sudya) javob berib, raiyat qozilari faoliyati ustidan nazorat qilgan. Sohibqiron davlatda qozilar adolatli va qonuniy hukmlar chiqarishini talab etgan. Agar tomonlardan biri qozining chiqargan qarori yoki hukmidan norozi bo'lsa, davlat boshlig'iga shikoyat qilishga haqli bo'lgan.

Sud jarayoni tortishuv xarakteriga ega bo'lib, tomonlarning o'zlari ayblovchi va oqlovchi xarakteridagi dalillar to'plab, guvohlar keltirgan. "Temur tuzuklari"da: "Yana buyurdimki, g'arazgo'y, nafi buzuvchi kimsalarning tuhmati bilan katta va kichik shaharlar aholisidan hech kimni jazolamasinlar. Faqat gunohi to'rt kishining guvohlik berishi bilan isbotlansa, gunohiga yarasha jazolasinlar", – deyiladi [7, 138-b.].

Professor Shohistaxon O'ljayevaning qayd qilishiga ko'ra, shahzodalar, Chig'atoy amirlari va zodagonlarning qonunga xilof ishlarini ko'ruvchi amaldor yarg'uchi deb atalgan. U oliy tribunal sudida faoliyat yuritgan [49, 24–26-b.; 28, 134-b.].

Yana bir manbada asilzodalar bilan bog'liq ishlarni ko'ruvchi maxsus sud – ixdom qozisi bo'lgani keltiriladi [50, 178-b.].

Tadqiqot natijalari tahlili

Qozilar davlatning sud, huquq-tartibot ishlarini muvofiqlashtirishda muhim rol o'ynagan hamda qonun ustuvorligi, uning barchaga barobarligini ta'minlashda katta ta'sirga ega bo'lgan.

Professor Ubaydulla Tadjixanov va akademik Akmal Saidovlarning bildirishicha, Amir Temur davlatida alohida muassasa – adolat devoni bo'lgan. U asosan davlatga



qarshi jinoyatlar, boshqarish tartibiga qarshi jinoyatlar va mansabdorlik jinoyatlarini ko'rib, tegishli jazo tayinlagan [50, 178-b.].

Bundan tashqari, har bir viloyat va shaharlarda adolat amiri bo'lib, u shu hududning adliya ishlarini nazorat qilib turgan.

“Temur tuzuklari”da “Hukm qildimki, bir kishini arzbegi qilib tayinlasinlar. U sipoh, raiyat va arz-dod qilib (huzurimga keluvchilarning) ahvolini, mamlakatning obod-xarobligini, muhim ishlardan qaysi biri bitgan-bitmaganini mening arzinga yetkazib tursin”, – deyiladi [7, 124-b.].

Temur raiyatining ariza va takliflarini e'tiborsiz qoldirmaslik ularning ahvolidan doimo xabardor bo'lib turish maqsadida arizalar bilan shug'ullanuvchi maxsus mansabdor arzbegi (dodxoh) tayin etgan. Dodxohning davlat kengashida alohida o'rni bo'lgan. Uning vazifasi arz bilan kelganlarni tinglab, masalani odilona hal qilishdan, ularni ba'zi bir o'ta muhimlarini Sohibqiron huzurida adolatli hal etishdan iborat bo'lgan.

Kelib tushgan murojaatlar tegishli tartibda o'rganilib, qonunbuzilishlar o'z vaqtida bartaraf qilingan, qolaversa, murojaatchining huquqlari tiklangan. Chunonchi, biror kishiga zulm, adolatsizlik qilingan bo'lsa, maxsus vakillar-aminlar (ya'ni ishonchli vakillar)⁴ tomonidan joylarga borib o'rganilib, tegishli chora ko'rganini hamda adolat tiklanib, o'sha yer xazinasidan ularga to'lov ajratib qaytganini, aminlar o'zlari taftish qilgan ishlari, ko'rilgan choralar haqida keyin yozma hisobot bergani manbalarda keltiriladi [35, 192-b.].

Bundan tashqari, Amir Temur har gal safardan qaytganda Samarqand aholisining ahvolidan xabar olgan va ma'lum kunlarda murojaatchilarni qabul qilgan. Ariza, shikoyat, taklif bilan kelganlarni qabullari arzbegi tomonidan tashkillashtirilgan. Shu orqali qabul vaqtida shahar hokimi va amaldorlar oddiy xalqqa nisbatan qanday muomala qilayotganini bilib olgan.

Sohibqiron o'tkazgan qabullardan biri to'g'risidagi ma'lumotlar bugungi kungacha saqlanib qolgan. Unda yozilishicha, dehqonlardan bir guruhi miroblar ishidan norozi bo'lgan. Negaki miroblar ariqlarni to'sib, kim pora bersa, shunga suv ochib bergan, porasiz hech kimga suv bermay qo'yishgan. Amir Temur bu qing'irlikni odam o'ldirish kabi og'ir jinoyat bilan teng deb hisoblagan. Shu sabab bu og'ir jinoyatni ko'rib chiqishda xolis kishilarni – sayyidlarni chaqirib, ular bilan maslahatlashgan. Ular ishtirokida o'z nafsiga qul bo'lgan miroblarga odil hukm chiqarib, aybdorlarni Zarafshon daryosiga tashlab yuborishga farmon bergan ekan [51].

Umuman olganda, “Temur tuzuklari”dan anglashiladiki, davlat boshqaruvida ochiqlik va hisobdorlik muhim bo'lgan. Ichki ishlar organlari mansabdorlari yasag'lik deb atalgan, ular davlat va jamiyatning tinchligini saqlashga mas'ul bo'lib, jinoyatlarni ochishga muhim ahamiyat kasb etgan.

Amir Temur davlatida voqeanavislarning mavqeyi katta bo'lgan. Ular har bir mamlakat, viloyat, shahar, qishloqlarda bo'lib, u yerda bo'layotgan voqealar haqida davlat boshlig'ini xabardor qilib turgan [50, 178-b.]. Shu bilan birga, xabargirlar

⁴ Amin – lug'aviy ma'nosi ishonchli kishilar; asosan moliya-qishloq xo'jaligini boshqarish ishlari bilan shug'ullanuvchi davlat devoni (idorasi) tomonidan belgilanadigan amaldor.

jinoyatlarning sodir etilgani va adolatli jazolar qo'llanayotgani haqida saltanatning eng chekka yerlaridan ham muttasil yozma ravishda xabar berib turishi shart edi. Agar xabargir biror sipohiy yoki amaldorning ishini yashirsa, yoxud yolg'on xabar yozsa, qilmishi isbotlangach, uning qo'llari kesilgan. Voqealarni ataylab yozmasa, xabargirning barmoqlari kesilgan. Agarda xabarchi yolg'on xabarni tuhmat yoki g'araz bilan yozgan bo'lsa, u qatl etilgan. Xabarlar kunma-kun, haftama-hafta oyma-oyma Amir Temurga yetkazib turilgan. Xabar yozuvchisi (xabarnavis)lar har bir sarhad, viloyat va lashkarlarda tayin qilinganlar hamda ulardan rostlik-to'g'rilik talab qilingan.

Bundan shuni anglash mumkinki, Amir Temur davri sud-huquq tizimi qat'iy qonuniylik va adolat tamoyiliga asoslangan, shu bilan bir qatorda, davlatning mansabdor shaxslari va davlat xizmatchilaridan qonunga qat'iy amal qilishi talab qilingan.

Sohibqiron nafaqat o'z xalqi, balki fath etilgan mamlakatlar xalqini ham qonun himoyasiga olgan edi. Jumladan, Amir Temur o'z nabirasi amirzoda Umar nomiga Mavlono Shamsiddin Munshiy qalami bilan bitilgan farmonida uning zimmasiga yuklatilgan davlat boshqaruvida adolat va qonunga so'zsiz amal qilishi lozimligi ta'kidlangan [22, 383–386-b.].

Shunisi qiziqki, sohibqiron adolat tartibni o'rnatishda, ayni paytda korrupsiyaga qarshi kurashishda ziyolilar ko'magidan ham foydalangan. Xususan, Amir Temur ulamolar bilan suhbatlaridan birida ulardan dorug'a va devonda faoliyati yuzasidan xolislik bilan ma'lumot berishni so'raydi [22, 369–371-b.; 25, 279-b.]. "Zafarnoma"da keltirilishicha, Amir Temur bir guruh taniqli va diyonatli olimlardan tanlab, ularning har birini devoni a'lo tomonidan bir amin bilan mamlakat chekkalaridan biriga yuborishga farmon beradi "... toki ular tayin etilgan tomonga jo'nab, mamlakat ishlarining tagiga yetsinlar, agarda biron-bir mazlumga zulm yetgan bo'lsa, yoki biron o'jizga zo'ravonlik ravo ko'rilgan bo'lsa, zarar tikanini mazlumlar oyog'idan chiqarib, ulardan zo'rlik bilan olingan narsa isbot qilinsa, o'sha tomondan bo'lgan xazina molidan ularga qaytarib berilsin, bo'lgan ahvolni yozib qaytsinlar va arz izzatgohiga yetkazsinlar, toki bundan keyin u (zulm) qoidalarini ulardan yiroqlashtirsinlar [22, 370–371-b.; 25, 278–279-b.; 52, 12-b.].

Amir Temur ulardan har kim nimani bilsa bexavotir yetkazishini, olingan ma'lumotlarni to'la ishonch bilan ochiq ko'rsatishni va beparvolik qilmaslikni so'ragan [22, 370–371-b.; 25, 278–279-b.; 52, 12-b.].

Bu bilan Amir Temur korrupsiyaga qarshi kurashda ilm ahlining faolligi muhim o'ringa ega deb hisoblagan hamda oshkoralik va jamoatchilik nazoratiga keng yo'l ochib berishni maqsadga muvofiq, deb bilgan. Shu bilan bir qatorda, korrupsiya bo'yicha "xabar beruvchi"lar xavfsizligini ta'minlagan degan xulosaga kelish mumkin.

Amir Temur mamlakatda soliq yig'ishda suiiste'mollik bo'lishini yaxshi anglab, bu yo'nalishda suiiste'molliklarning oldini olishda nazorat tizimini joriy qilgan, jumladan, bekor qilingan soliq turlari hamda soliq to'lovchidan qo'shimcha tarzda soliq yig'ish taqiqlangan, yig'ilgan soliqlar hisob-kitob qilinib yozib borilgan.



“Temur tuzuklari”da “Yana har o’lkaga uch vazir tayinlashni buyurdim. Bularning biri raiyat uchun bo’lib, undan olinadigan oliq-soliqlarning undirilishini kuzatib, hisobotini olib borsin. Oliq soliq miqdori, soliq to’lovchilarning nomlarini yozib borsin va raiyatdan yig’ilgan mablag’larni saqlasin”, – deyiladi [7, 123–124-b.].

Amir Temur davlatda davlat xizmatchilariga tegishli tartibda maosh belgilab, maoshlar devonbegi va vazirlarning tasdig’i bilan berilgan. Jumladan, “Temur tuzuklari”da “Sipohiylarning har biriga maosh olish yorlig’i topshirilsin. Ularga berilgan mablag’ miqdori shu yorliqning orqasiga yozib qo’yilsin”, – deyiladi.

Amir Temur davlatda mulozimlar maoshini qat’iy belgilagan va ulardan suiiste’mollikka yo’l qo’ymasligi talab qilingan. Jumladan, davlat xizmatchilari raiyatdan ortiqcha soliqlar, xarajatlar yig’ishi, bundan tashqari, ulardan sovg’a-salomlar olishi taqiqlangan.

Bu borada O’zbekiston xalq yozuvchisi Pirimqul Qodirov ilmiy badia shaklida yozilgan “Amir Temur siymosi” romanida shunday yozadi: “Soliqlar chingiziylar davrida ot mingan amaldor kelsa, unga sovg’a berish, elchilar, choparlar kelsa, ularni xalq hisobiga mehmon qilish, hatto podshohlar beradigan ziyofatlar uchun aholidan pul yig’ish odatlarini ba’zi amaldorlar Turonda mustaqillik davrida ham qo’ymas edilar. Shuning uchun Amir Temur mo’g’ullardan qolgan bu sarqit urf-odatlardan qutulish haqida o’z amaldorlariga qayta-qayta buyruq berar va uni bajarmaganlarni jazoga tortardi. Ayniqsa, raiyatni haqorat qiladigan, kaltaklaydigan amaldorlarga Amir Temur ayovsiz jazo berardi”. Bu haqda “Temur tuzuklari”da “Raiyat bilan bo’lgan muomalada ularga nisbatan xolis bilan ish tutilsin”, – deyiladi [7, 138-b.]. “Temur tuzuklari”da yana shunday deyiladi: “Yana hukm qildimki, (vazirlarni) ortiqcha siylanmasinlar, chunki alohida izzat-ikrom ko’rsatib, o’zlarini obro’sizlantirib qo’yishlari mumkin. Bu esa saltanatga ziyon yetishiga sabab bo’lur”.

Shuningdek, “Sipohiylardan biron kishi raiyatning xonadoniga zo’rlik bilan kelib tushmasin, raiyatning ot-ulovlarini tortib olmasin” deb belgilangan va bunga yo’l qo’yilmagan [7, 128-b.].

Fransuz temurshunosi Marsel Brion esa o’zining “Menkim, Sohibqiron – Jahongir Temur” asarida Amir Temurning saltanat boshqaruvidagi mansabdor shaxslar qo’l ostidagi xodimlar va xalqqa nisbatan tamagirlik qilmasliklari uchun ularning moliyaviy ta’minotiga alohida e’tibor berib turganini qayd etadi. Mazkur asarda yozilishicha, 1369-yil Choch (Toshkent) uchun jangda Amir Temur Choch hokimi O’lja Toy Muhammadni yengadi va qattiq yaralanadi. Yarador bo’lib yotgan vaqtida nasihat tarzidagi o’z esdaliklarini yozadi. Unda shunday satrlar bor:

“... agar askar, soqchi yoki mirshab fuqarolardan bir nima olsa-yu, el qatori pulini to’lamasa, vakolatini suiiste’mol qilsa, nafaqat bosh kiyimi, balki boshidan ham ajraladi. ...Soliq sohasida soliqchilarim tomonidan sodir qilingan har qanday suiiste’molchilikka nisbatan shafqat qilmadim” [53, 71-b.; 54].

Amir Temur yana o’tkinchi yo’lovchilar mol-mulklarini talon-toroj qilishning oldini olish maqsadida navkar tayinlatgan. Bu borada “Temur tuzuklari”da “Har bir shahar va qishloqqa kutvol tayinlansinlarki, sipoh-u raiyatga soqchilik qilsin, kimning biron narsasi o’g’irlansa, buning mas’uliyati uning zimmasida bo’lsin”, – deyiladi. Davlatdagi

asaslar⁵ esa tunda fuqarolar tinchlik-xotirjamligini saqlashga mas'ul bo'lgan. Bu tadbirlar, o'z navbatida, jinoyatchilikning oldini olishga xizmat qilgan.

Xulosalar

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, Amir Temur davlati adolatli, qonun ustuvorligiga asoslangan, adolat mezonlari, to'ra va tuzuklar asosida qurilgan. "Temur tuzuklari"da mansabdorlar suiiste'molligining oldini olishda quyidagi qoidalarini o'rnatgan:

1) Amir Temur davlatda qonun ustuvorligi va qonun oldida barchaning tengligi, jazo muqarrarliligi, odillik ta'minlangan. Shuningdek, har bir mansabdor shaxsning huquq va burchlari qat'iy, aniq belgilab qo'yilgan. Jinoyatga qo'l urgan har qanday kishi jazosiz qoldirilmagan, ayni paytda aybsiz kishini himoya qilib, uni jazolashga yo'l qo'yilmagan;

2) davlat xizmatchilariga tegishli tartibda maosh berilgan, o'z navbatida, suiiste'mollikka yo'l qo'ymagan. Jumladan, sipohiylardan biron kishi zo'rlik bilan fuqarolarning uylariga ko'chib o'tishga va ularning mollari va otlarini olib ketishiga yo'l qo'yilmagan va bu taqiqlangan;

3) soliq siyosatini tartibga solish, jumladan, xalqdan qo'shimcha yoki bekor qilingan soliq yig'ish taqiqlangan hamda to'langan soliq miqdorlari yozib borilgan;

4) g'azna mablag'larini suiiste'mol qilish yoki qisman o'zlashtirish holatlarida Moliya vaziriga alohida sanksiyalar qo'llangan;

5) sodir etilgan jinoyatlar yuzasidan xabargirlar tomonidan xabar berib turish institutini yo'lga qo'yan, bu esa, korrupsiyaviy jinoyatlarning ochishda ham jazo muqarrarliligini ta'minlashda muhim bo'lgan;

6) "Temur tuzuklari"da jinoyatchilarga nisbatan chora qo'llashda o'ta adolatli yondashganini, aybi isbotlangach, javobgarlikka tortilganini ko'rishimiz mumkin;

7) Amir Temur qat'iy choralarni yirik mansabdorlarga nisbatan ham qo'llagan va mansabdorlar tomonidan jinoyatlarga jazo tayinlash alohida nazoratga olingan. Davlat amaldorlarining suiiste'molliigi va poraxo'rliigi eng xavfli jinoyat hisoblangan va mansabidan qat'i nazar qonun oldida javobgarlikka tortilgan. Bunday jinoyatlar uchun hatto o'lim jazosi qo'llangan. Temur lavozimini suiiste'mol qilib, davlat va xalq haqiga xiyonat qilgan shaxslarni qanday mansab egasi bo'lishidan qat'i nazar, jazosiz qoldirmagan;

8) shu bilan birga "Tuzuklar"dan anglashiladiki, ba'zi bir jinoyatlar uchun (*masalan, o'g'rilik*) "Yaso" qonunlari bo'yicha jazo berilgan.

Amir Temur davlatda huquq-tartibotni mustahkamlash, undagi ijtimoiy munosabatlarni qat'iylik bilan, qonun-qoidalar asosida tartibga solganini, barcha mansabdorlarning hisobdorligi hamda ularning faoliyatlari ustidan jamoatchilik nazorati o'rnatilganini, davlat xizmatlarining barcha uchun ochiqqligini ko'rib chiqdik. Shuningdek, Amir Temur davlatda korrupsiya va poraxo'rlikning ildizini qirqish maqsadida o'ziga xos tadbirlar ishlab chiqqaniga guvoh bo'ldik.

⁵ Asaslar – kecha qorovullari, qidiruv ishlari boshliqlari.



REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida yuksak xalqaro mukofotni topshirish marosimidagi nutqi [Speech of the President of the Republic of Uzbekistan, Shavkat Mirziyoyev, at the Ceremony of Awarding a High International Award in the Field of Combating Corruption]. *Xalq So'zi Newspaper*, 2023, vol. 271/8614.
2. Qadimgi dunyo tarixi II qism [History of the Ancient World, Part II] Tashkent, O'qituvchi Publ., 1975, p. 103
3. Muqimov Z. Chet mamlakatlar davlati va huquqi tarixi [History of the State and Law of Foreign Countries] Tashkent, Akademnashr Publ., 2012, p. 36.
4. Abdurasulova Q.R. Korrupsiya jinoyatchiligining umumiy tavsifi, sabablari va oldini olish [General Characteristics, Causes, and Prevention of Corruption Crime]. *O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi Axborotnomasi*, 2018, vol. 4/36, pp. 5–8.
5. Kosmin A.D., Kuznetsova O.P. Korrupsiya kak forma preobrazovaniya sotsial'no znachimyykh personifitsirovannykh statusnykh pozitsiy i moduley sovokupnogo sotsial'nogo kapitala [Corruption as a Conversion Form of Socially Significant Personalized Status Positions and Modules of Aggregate Social Capital]. Moscow, 2015, p. 7.
6. Ahmedov B. Amir Temur: Tarixiy roman [A Historical Novel]. Tashkent, Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi, Publ., 1995, p. 640.
7. Temur tuzuklari [Temur's Codes]. Tashkent, "Uzbekistan", Publ., 2019, p. 184.
8. Mo'minov I.M. Tanlangan asarlar [Selected Works]. Tashkent, Fan Publ., 1969, vol. 1, p. 469.
9. Mo'minov I.M. Amir Temur O'rta Osiyo tarixida tutgan o'rni va roli [The Role and Position of Amir Temur in Central Asian History]. Tashkent, Fan Publ., 1993.
10. Amir Temur saboqlari "Amir Temur va inson manfaatlari" [Lessons of Amir Temur "Amir Temur and Human Interests"]. Tashkent, 1998.
11. Muqimov Z.Y. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi [History of the State and Law of Uzbekistan]. Tashkent, Navro'z Publ., 2013, p. 476.
12. Muqimov Z.Y. Amir Temur tuzuklari [Amir Temur's Codes]. Samarqand, SamDU Publ., 2008, p. 131.
13. Boboyev H. Temur Tuzuklari va undagi siyosiy-huquqiy ta'limotlar [Temur's Codes and Its Political-Legal Teachings]. Tashkent, Fan Publ., 1996.
14. Kolenko Ye.V., Malikova G.R. Gde tonko, tam i revetsya, ili Retrospektivniy analiz istorii korrupsiy [Where It Is Thin, There It Breaks, or Retrospective Analysis of the History of Corruption]. *Journal of Foreign Legislation and Comparative Law*, 2021, vol. 17, no. 6.
15. Turaxonov D. Pora berish uchun javobgarlikning tarixiy tahlili [Historical Analysis of Liability for Bribery]. *O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish Akademiyasi Axborotnomasi*, 2024, vol. 1/57, pp. 20–26.
16. Ahmedov B. Amir Temur saboqlari: Amir Temur va uning markazlashgan davlat tuzish yo'lidagi buyuk xizmatlari [Lessons of Amir Temur: Amir Temur and His Great Service in Creating a Centralized State]. Tashkent, 2001, p. 16.

17. Ahmedov A., Ahmedov B. Amir Temur jahon tarixida [Amir Temur in World History]. Tashkent, Sharq Publ., 2006, p. 336.
18. Ermatov B.S. G'arbiy Yevropa mamlakatlari adabiyotlarida Amir Temur siymosi (Sarchashmalar, tasavvur va talqinlar) [The Image Of Amir Temur in The Literatures of Western European Countries (Origins, Perception and Interpretations)]. Tashkent, 2019, p. 232.
19. Keren L., Saidov A. Amir Temur va Fransiya [Amir Temur and France]. Tashkent, Adolat Publ., 2016, p. 560.
20. Keren L. Amir Temur saltanati [Empire of Amir Temur]. Tashkent, Uzbekistan Publ., 2018, p. 248.
21. Keren L. Amir Temur saltanati [Empire of Amir Temur]. Tashkent, Ma'naviyat Publ., 1999, p. 224.
22. Nizomiddin S. Zafarnoma [Zafarnama]. Tashkent, O'zbekiston Publ., 1996, p. 527.
23. Raxmatullayeva A. O'zbekistonda Amir Temur hayoti va faoliyati tarixshunosligi [Historiography of the Life and Activity of Amir Temur in Uzbekistan]. Tashkent, 2010, p. 175.
24. Rahimov J. Adolat va qudrat timsoli [Symbol of Justice and Power]. Tashkent, O'qituvchi Publ., 2017, p. 384.
25. Sharafuddin A.Y. Zafarnoma [Zafarnama]. Tashkent, Sharq Publ., 1997, p. 384.
26. O'ljayeva Sh. XX asrning 50-60-yillarida Amir Temur va Temuriylar davlati tarixshunosligi [Historiography of the State of Amir Temur and the Timurids in the 1950s-60s]. Tashkent, 1999, p. 154.
27. O'ljayeva Sh. Amir Temur davlat boshqaruvi [State Governance in the State of Amir Temur] Tashkent, Akademnashr Publ., 2017, p. 248.
28. O'ljayeva Sh. Amir Temur saltanatida milliy davlatchilikni rivojlanishi. [Development of National Statehood in the State of Amir Temur]. Tashkent, 2008, p. 297.
29. Eshov B. O'zbekiston davlatchiligi va boshqaruvi tarixi [History of Uzbek Statehood and Governance] Tashkent, 2012.
30. Shirinov T. Tariximiz etyudlari-Etyudi nashey istorii [Studies of Our History]. Tashkent, Sharq Publ, 2014, p. 336.
31. Rui de G.K. Amir Temur Yevropa elchilari nigohida. Buyuk Amir Temur tarixi (1403-1406) [Amir Temur in the Eyes of European Ambassadors. The History of Great Amir Temur (1403-1406)]. Gafur G'ulom Publ., 2007, p. 208.
32. Rui G.K. Samarqandga – Amir Temur saroyiga sayohat kundaligi [Diary of a Journey to Samarkand – to the Court of Amir Temur]. Tashkent, Uzbekistan Publ., 2010, p. 264.
33. Nokovitch M. Pluie d'or sur Samarkand. Paris, Delville Publ., 1993, p. 323, p. 16, p. 214.
34. Hilda H. Yetti iqlim sultoni [The Sultan of Seven Climates] Tashkent, Adolat Publ., 1999, p. 320.
35. Azamat Z.H. O'zbek davlatchiligi tarixidan. Eng qadimgi davrdan Rossiya bosqiniga qadar [From the History of Uzbek Statehood. From Ancient Times to the Russian Invasion]. Tashkent, 1999, p. 339.

36. Sindarov K. Amir Temur davlatida tadbirkorlik rivoji [Development of Entrepreneurship in the State of Amir Temur]. *Huquq va burch*, 2008, vol. 4, pp. 14–16.
37. Arabshoh. Ajoib al makdur-fi tarixi Taymur [Aja'ib al-Maqdur fi Tarikh-i Taymur]. Tashkent, Mehnat, Publ, 1992, p. 192.
38. Asnod va makotib [Asnod va Makotib] Tehran, Abdulhusayn Navoiy Publishing, 1370, p. 128.
39. Ahmedov B. Amir Temur darslari [Lessons of Amir Temur]. Tashkent, Sharq Publ., 2001, p. 144.
40. Azamat Z. O'zbek davlatchiligi tarixi. Eng qadimgi davrdan Rossiya bosqiniga qadar [History of Uzbek Statehood. From Ancient Times to the Russian Invasion]. Ahmedov B. (Ed) Tashkent, Sharq Publ., 2001, p. 368.
41. Davlatshoh S. Shoirlar bo'stoni [Garden of Poets]. Tashkent, Adabiyot va san'at Publ., 1981, p. 224.
42. Muhammad Ali. Amir Temur chamani [Amir Temur's Garden]. Tashkent, Uzbekistan Publ., 2006, p. 216.
43. Rui G.K. Amir Temur Ispaniya elchisi nigohida [Amir Temur Through the Eyes of the Spanish Ambassador]. Tashkent, Zamin nashr Publ., 2019, p. 176.
44. O'ljayeva Sh. Kuch adolatda [Justice in Strength]. *Huquq va burch*, 2008, vol. 4.
45. Amir Temur Ko'ragon. Temur qissasi [Amir Temur Koragon. The Story of Temur]. Tashkent, Fan Publ., 2004. Available at: www.ziyouz.com
46. Qissai Temur (Malfuzoti Temuriy) [The Story of Temur (Malfuzoti Temuriy)]. Tashkent, 2000, p. 38. p. 46. p. 103
47. Xidirov S. Amir Temur davlatining tashkil topishi va davlat tuzumi. [Formation of the State of Amir Temur and its Governance]. Tashkent, 2002, p. 192.
48. Juzjoniy A. Amir Temurning huquqiy qarashlari [Legal Views of Amir Temur]. *Hayot va Qonun*, 1997, vol. 7.
49. O'ljayeva Sh. Saltanatning xos tuzugi [Special Codes of the State]. *Huquq va burch*, 2014, vol. 4.
50. Tadjixanov U, Saidov A. Huquqiy madaniyat nazariyasi [Theory of Legal Culture]. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 1998, vol. 2, p. 316.
51. Yo'ldoshev I. Amir Temur poraxo'rlarni qanday jazolagan? [How Amir Temur Punished the Corrupt?]. Available at: <https://hidoyat.uz/53692>
52. Ziyoyev H. Tarixning ochilmagan sahifalari [Unrevealed Pages of History]. Tashkent, Mehnat Publ., 2003, p. 232.
53. Marsel B. Menkim, Sohibqiron – Jahongir Temur [I am Sahibqiron – The World Conqueror Temur] Tashkent, Yangi Asr Avlodi Publ., 2013, p. 572.
54. Umarov T. Korruptsiyaviy tavsifdagi jinoyatlarga qarshi kurashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish: milliy va xorijiy tajriba [Improving the Organizational-Legal Framework for Combating Corruption Crimes: National and Foreign Experience]. *O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasining Oliy o'quv kurslari Axborotnomasi*, 2013, vol. 1/13, pp. 1–4.

55. Ahmedov B. Amir Temur haqida hikoyalar [Stories about Amir Temur]. Tashkent, Yozuvchi Publ., 1998, p. 96.
56. Badirov A.J. Amir Temur davlatida qonunchilik [Legislation in the State of Amir Temur]. Samarqand, 1996.
57. Ermatov B. Amir Temur G'arbiy Yevropa adiblari nigohida [Amir Temur in the Eyes of Western European Writers]. Tashkent, Navro'z Publ., 2019, p. 256.
58. Qodirov P. Amir Temur siymosi [The Image of Amir Temur]. Tashkent, Uzbekistan Publ., 2007, p. 248.
59. Boboyev H. O'zbek davlatchiligi tarixi [History of Uzbek Statehood]. Tashkent, Fan Publ., 2004, vol. 1.
60. Mamatov X.T. Temur tuzuklarida davlat va huquq masalalari [State and Law Issues in Temur's Codes]. Tashkent, 2002.
61. Muhammad A. Amir Temur solnomasi [Chronicles of Amir Temur]. Tashkent, Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi Publ., 2009, p. 56.
62. Avdiev V.I. Qadimgi Sharq tarixi [History of the Ancient East]. Tashkent, 1964, p. 298.

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2024-yil 4-son